

Två populära, men tvivelaktiga hushållningsprinciper*

Två vanligt förekommande men grovt missvisande hushållningsprinciper, nämligen den omvända arbetsvärdeläran och det nymerkantilistiska betalningsbalansargumentet, granskas av Karl-Gustaf Löfgren. □

Jag skall i denna artikel diskutera två vanligt förekommande men, enligt min mening grovt missvisande hushållningsprinciper. Principerna är speciellt omhuldade vid diskussioner om hushållning med råvaror, som till de rådande priserna finns i otillräcklig mängd och/eller är föremål för ransonering. De kan sammanfattas under rubrikerna

- a. Den omvända arbetsvärdeläran
- b. Det nymerkantilistiska betalningsbalansargumentet

Principerna är relaterade till varandra, men jag diskuterar dem var för sig.

Den omvända arbetsvärdeläran

Den första rubriken syftar på den hushållningsprincip, som fick många förespråkare under den sk energikrisen 1973–1974 och som grovt går ut på att eftersom energi (olja) är "speciellt" knapp skall man prioritera processer och tekniker där åtgången av energi är så liten som möjlig. Den som vill ta del av argumenteringen i renodlad form hänvisas till en rapport som skrivits av Thomas Johansson och Måns Lönnroth på uppdrag av Sekretariatet för framtidsstudier och som har titeln *Energianalys – en introduktion* [Johansson–Lönnroth].

Liknande argument kan man idag höra vad gäller hushållningen med skogsråvara. Senast jag hörde en variation på detta tema var vid en debatt, som anordnats i samband med Nolia-mässan i augusti i år. En representant för träindustrin framhöll, utan att bli emotsagd, att denna bransch är speciellt lämplig att använda skogsråvaran i, därför att salu-

värdet per m³ sk är så högt.

Grundtanken är alltså att en låg åtgång av en produktionsfaktor i en process skulle innebära att denna process alltid bör prioriteras. Ju lägre åtgång desto bättre!

Vi vet tex att modernt långdistansfiske är betydligt mera energikrävande än traditionellt fiske och vi vet också att man under 1940- och 1950-talen i större utsträckning än under 1960- och 1970-talen tog vara på trädrester och klendimensioner i samband med avverkning.¹ Innebär detta att skogsbruket under det senaste decenniet bedrivits samhällsekonomiskt oriktigt och att vi bör återgå till traditionellt fiske?

Naturligtvis inte! Det som fattas i analyserna är förmågan att se att problemet med hushållning med knappa resurser är flerdimensionellt. Mina exempel visar ju att det finns åtminstone två knappa resurser: energi och skogsråvara. Det behövs inte mycket eftertanke för att inse att det finns ännu flera. Även arbetskraft, maskiner, mark, miljövärden mm finns tillgängliga i endast begränsad utsträckning – är knappa – och vi måste därför hushålla med dem. Endast i det fall då alla andra produktionsfaktorer finns i obegränsad omfattning – och därmed har priserna noll – är en analys av åtgången av den knappa produktionsfaktorn intressant.

För att återgå till traditionellt fiske så innebär denna teknologi otvivelaktigt en besparing av energi i jämförelse med modernt långdistansfiske, men det förra skulle kräva åtskilligt mer arbetskraft. Eftersom arbetskraften inte finns tillgänglig i obegränsad omfattning måste den tas från produktionen av någon an-

* Denna artikel bygger på ett föredrag hållet vid ett installationssymposium vid Sveriges Lantbruksuniversitet.

¹ Fiskeexemplet är hämtat från Johansson–Lönnroth [1976] och har tidigare kritiserats av Bo Axell [1976].

nan vara. Minskningen av produktionen av denna vara är då priset på den energibesparing som fås vid en sådan produktionsomläggning. Sålunda kan vi spara energi i skogen genom att återgå till manuell avverkning och hästtransporter, men priset är då en försämrad arbetsmiljö och den mängd varor som skulle kunna producerats om inte ytterligare arbetskraft krävts i skogen.

Eftersom det finns fler än en knapp produktionsfaktor är det aldrig tillräckligt att registrera storleken på faktoråtgången av en enda produktionsfaktor för att utforma ett program för hushållning med knappa resurser. Mått som saluvärde per m³ sk ger således ingen som helst information om hur vi bör hushålla med skogsråvaran.

Det nymerkantilistiska betalningsbalansargumentet

Ett exempel på det nymerkantilistiska betalningsbalansargumentet är följande; visserligen är det billigare att klara vår energiförsörjning med hjälp av olja, men en energiförsörjning byggd på biomassa är motiverad därför att den sparar så mycket importvaluta.

I ett längre tidsperspektiv måste våra betalningar med utlandet balansera. Utgår vi ifrån en situation med jämvikt i betalningsbalansen innebär det faktum att vi kan klara energiförsörjningen billigare med hjälp av olja än med hjälp av biomassa, att alternativkostnaden för den förra lösningen är lägre, dvs de resurser som måste tas ifrån andra verksamheter ger ett lägre produktionsbortfall i det förra fallet och är således samhällsekonomiskt fördelaktigare.

Det förhållande att en inhemsk energiförsörjning via tex biomassa eller metanol sparar importvaluta är således inte ett hållbart samhällsekonomiskt argument för att ersätta olja med dessa energiformer. En premiering av inhemsk produktion kan möjligen vara motiverad av grundläggande obalanser i utrikeshandeln till följd av en systematiskt övervärderad inhemsk valuta. Men i så fall bör detta gälla all import inte bara oljeimporten.

Ofta glömmar man också att en minskning av importen, tex till följd av en ökad vedeldning, kan medföra svårigheter för exportindustrin och således totalt sett kanske försämrar betalningsbalansen. Nu är emellertid det faktum att vedeldning kan komma att konkurrera om skogsråvaran med skogsindustrin inget samhällsekonomiskt hållbart argument mot vedeldning.

Det torde av allt att döma dröja åtskilliga år innan vedeldning skärper konkurrensen om det virke som skogsindustrin efterfrågar.² Den kortsiktiga effekten av vedeldning kan bli den rakt motsatta, men om de som efterfrågar skogsråvara för vedeldning på lång sikt kan erbjuda högre priser för samma virkesprodukter som används i skogsindustrin kan en omställning av skogsindustrin till följd av högre virkespriser vara samhällsekonomiskt motiverad. En negativ vinst i ett företag innebär att värdet av de reala resurserna som skapas är lägre än värdet av de reala resurser som åtgår. Detta gäller alldeles oavsett skogsindustrins respektive vedeldningens bidrag till betalningsbalansen.

Det åligger lite tillspetsat skogsindustrin att visa att det är samhällsekonomiskt mera lönsamt att producera för export än att elda upp skogsråvaran. Huvudindikationen härpå är att industrin med bibehållen vinst långsiktigt kan betala marknadspriser för skogsråvaran.

Karl-Gustaf Löfgren

Referenser

- Axell, B., [1976] "Energianalys - en bluff!" *Dagens Nyheter*, 19 nov
 Johansson, T., Lönnroth, M., [1976], *Energianalys - en introduktion*, Sekretariatet för framtidsstudier, Stockholm

² Det faktum att vi hittills inte tagit vara på träresterna och klendimensioner är en indikation på att värdet av de resurser som skapas av träresterna är otillräckligt för att kompensera de resurser som åtgår vid själva tillvaratagandet. Med andra ord, det faktum att moderna avverkningsmetoder lämnat avfall i skogen är inget bevis på att det är fråga om samhällsekonomiskt slöseri.